

Literárnokritické pohľady na poéziu Maše Haľamovej v 20.–21. storočí (exegéza v archívnom výskume)

Ivica Hajdučeková (Košice)

Abstrakt

Čiastkovým cieľom archívneho výskumu v Slovenskej národnej knižnici v Martine (nespracovaný fond) – so zameraním na kontextualizáciu tvorby Maše Haľamovej (1908–1995) – bola rekonštrukcia názorov literárnych kritikov publikovaných v dobovej tlači alebo zachovaných v strojopisnej či v rukopisnej podobe od prvej polovice 20. storočia, keď vyšla jej debutová zbierka *Dar* (1928). Zo sumarizovaných recenzií a kritik (v rozpätí rokov 1928–2017) vyplýva, že názory mienkotvorných odborníkov a literárnych vedcov upozorňovali na špecifiká autorkinej poetiky, na medzitéxťové aj medziliterárne vzťahy k českej literatúre, potvrdzovali autorkino solitérstvo (nezaraditeľnosť), ale aj príznačný mravný a duchovný potenciál s puncem ušľachtlosti. Duchovnosť, konfesijne ukotvená v protestantskej tradícii, sa z percepcie odborníkov postupne vytrácala, čo vytvorilo priestor na alternatívne formy jej vyjadrenia, ba až spochybnenie kresťanskej spirituality.

Kľúčové slová

Maša Haľamová; archívny výskum; hermeneutika; slovenská medzivojnová poézia; literárna kritika; duchovnosť; spiritualita

Abstract

Literary-critical Views on the Poetry of Maša Haľamová in the 20th and the 21st Centuries (Exegesis in the Archive Research)

The partial goal of our archive research in the Slovak National Library in Martin (unprocessed collection), aimed at the contextualisation of works written by Maša Haľamová (1908–1995), was to reconstruct the views of literary critics published in the press of that times or preserved in typescripts or manuscripts from the first half of the 20th century when her first collection of verse *Dar* (*The Gift*, 1928) came out. The summarised criticism (from 1928 to 2017) shows that the views of opinion-making specialists and literary scholars pointed out the specifics of her poetics, or intertextual and inter-literary relations towards the Czech literature, and confirmed her solitariness (she is difficult to categorise), but also her typical moral and ethical potential with the mark of nobility. As can be seen, it is the very spiritualness, confessionally anchored in the Protestant tradition, that gradually vanished from the perception of specialists which made room for alternative forms of expression, or even for the questioning the Christian spirituality.

Key words

Maša Haľamová; archive research; hermeneutics; Slovak interwar poetry; literary criticism; spirituality

Štúdia je výstupom grantového projektu APVV-19-0244 *Metodologické postupy v literárnovednom výskume s presahom do mediálneho prostredia*. Zodpovedný riešiteľ: prof. PhDr. Ján Gbúr, CSc. Doba riešenia: 2020–2024.

V prizme dobovej literárnej kritiky 20. storočia (od vzniku Československej republiky v roku 1918) v konfrontácii s názormi literárnych vedcov 21. storočia¹ predstavíme tri básnické zbierky Maše Haľamovej s dôrazom na aspekt duchovnosti. V úvode pripomeňme, že prvé dve zbierky *Dar* (1928) a *Červený mak* (1932) vyšli krátko po sebe, no tretia zbierka *Smrť tvoju žijem* (1966) vyšla až po tridsiatich štyroch rokoch ako reakcia na krízový úsek v autorkinom osobnom živote (smrť manžela v roku 1956).

Prvú zbierku básní M. Haľamovej *Dar* (1928) zostavil Ján K. Garaj, ktorý jej dal výstižný názov. Expozoval ním nielen emblémovú báseň *Dar*, ale aj motívické jadro poetickéj výpovede, skrývajúce tematický aj hodnotový potenciál. Jeho počín o šesťdesiat rokov neskôr ocenila literárna redaktorka a prekladateľka Anna Blahová v eseji *Poľné kvety Maše Haľamovej* slovami: „Dnes sa nám však zdá, že už do úvodnej básničky tejto zbierky sa vmestil celý neskorší haľamovský básnický svet, domov, detstvo siroty bez matky i mladosť (v čase vyjdenia debutu mala dvadsať rokov), ba že práve tieto úvodné, zdanlivo skromné verše predznamovali i ďalšiu podobu jej poézie.“² V súdobej tlači sa však objavila kritika Josefa Dvořáka, ktorá bola v úvode namierená na slovenské ženy-spisovateľky a v závere na zostavovateľa zbierky, no k poézii M. Haľamovej bola pochvalná: „Její kniha básní »Dar«, kniha nejsoľnejší lyriky, opravdová až krvavě a básnická i ve zlomcích, kniha lidská, srdečná a průbojná je darem, který překvapuje. [...] Je tedy vlastně zpovědí, a to zpovědí nejuprímnější a nejvřeleji pronášenou, že jest opravdu jedinečnou v slovenské literatuře. – Bezprostřednost jejího vztahu k životu, ke všemu, co je kolem, přirozená citová jemnost, odvaha a evangelická prostota, nezáľudnost a nekompromisnost, s níž přistupuje k životním problémům, to jsou základní tóny její knihy básní.“³ Autor svoj názor uzatvoril konštatovaním, že *Dar* je „skutečným básnickým činem“.⁴ V recenzii však neopomenul ani wolkrovské a brezinovské tóny, no zároveň postrehol, že autorka sa prepracovala k novým obrazom a k vlastnému krédu.⁵ V tlači boli postupne

- 1 S niektorými literárnokritickými názormi sme pracovali už v rámci predchádzajúcej etapy výskumu, ktorá prebiehala v rokoch 2016–2017. V analyticko-interpretáčnych štúdiách troch básnických zbierok mali uvádzaciu funkciu. HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: *Láška s emblémom červeného maku (O duchovnosti v zbierke M. Haľamovej Smrť tvoju žijem)*. Slovenská literatúra 64, 2017, č. 4, s. 284–307; HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: *Duchovný rozmer v lyrike Maše Haľamovej (Básnická zbierka Dar)/Spiritual Dimension in the Poetry of Maša Haľamová (A Collection of Poetry Dar)*. Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education 4, 2016, č. 1 (13), s. 131–175/pp. 89–130; HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: *Duchovný rozmer v lyrike Maše Haľamovej (Básnická zbierka Červený mak)/Spiritual Dimension in the Poetry of Maša Haľamová (A Collection of Poetry Červený mak)*. Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education 4, 2016, č. 2 (14), s. 111–136/pp. 83–110.
- 2 BLAHOVÁ, Anna: *Poľné kvety Maše Haľamovej*. In: HALAMOVÁ, Maša: *Vyznania*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 66–70.
- 3 DVOŘÁK, Josef: *Listy z Bratislavy. Dva lyrické debuty*. Literární noviny 2, 1928, č. 38, s. 5, 29. 11.
- 4 Ibidem.
- 5 J. Dvořák bol autorom antológie *Tvár mladého Slovenska*, do ktorej bola zaradená aj poetka M. Haľamová. Podľa kritického ohlasu F. X. Šaldy chcel z tvorby 12 mladých básnikov: Smrek, Lukáč, Guoth, Nižnánsky, Hečko, Poničan, Novomeský, Okáli, Král, Brezány, Žarnov vytvoriť duchovný profil mladej generácie zo Slovenska. Bez prózy a drámy či filozofického, vedeckého a náboženského kontextu to podľa neho nebolo možné. K osobnej lyrike M. Haľamovej uviedol: „Maša Haľamová je nejlepší tam, kde se zpovídá ze své slabosti a kde si zdůvěřňuje život v jednotná a jednosmyslná gesta.“ ŠALDA, František, Xaver: *Antologie z mladých básníků slovenských*. In: Šaldův zápisník (online). Praha: Otto Girgal, 1933–1934, 6 (1), s. 365–366, 369.

uverejnené viaceré príspevky, ktoré predpovedali mladej autorke úspech, napr. v článku *Kúzelná kniha* hľadal autor (pod skratkou *Jdv.*)⁶ analógie medzi pozitívnym ohlasom na román M. Urbana *Živý bič* a medzi zbierkou M. Haľamovej *Dar*. Vyzdvihol jej umelecky pôsobivú úpravu a zároveň v nej videl netradičný počin ženy-autorky: „[...] *spieva v nej o sebe, o sebe-človekovi, ale tak inak, než ženy o sebe spievajú. Nie, tu není sebestva [...] tu není tej nabubrelosti a frázovitosti, s ktorou sa u žien – žiaľ – tak často stretávame.*“⁷ Ocenil v nej najmä etický rozmer – hrdinstvo poetky, ktorá si nezúfa, ale s úsmevom prijíma rany osudu. S podobným nadšením vyjadril „*neskonali umeleckú radosť*“ aj literárny vedec Andrej Mráz (pod skratkou *am.*) v príspevku *K jednému debutu*.⁸ Do literárnokritických pohľadov prispel tiež recenziou *Básnický dar*, ktorú uverejnil na stránkach vianočného čísla Slovenského denníka: „*Pero sa mi vykyvuje do radostných výlevov pri písaní o zbierke básní Máši Haľamovej.*“⁹ Poetku vnímal ako výnimočný zjav medzi ženami. Aj keď aktivity iných vzdelaných žien zhodnotil veľmi kriticky: „*Medzi kultúrnymi a umeleckými výbojmi našej mladej generácie žena nepovedala doteraz ani jedno závažnejšie slovo,*“ kvalitu Haľamovej poézie vyzdvihol slovami: „*Nekričala z nej ani jedna vlastnosť začiatočníckych nedostatkov, ale rozlievala sa dokonalosť a zrelosť.*“¹⁰ S emocionálnym nasadením ohodnotil zbierku *Dar* taktiež Andrej Kostolný.¹¹ Recenzný príspevok uviedol sentimentálnym obrazom tatranskej idylky s duchovnými konotáciami, ktoré vniesol do charakteristiky zbierky: „*Dar sa prijíma ako kus srdca, a nik sa nespýta na jeho cenu hmotnú, myslí sa len na nehu rúk, ktoré ho dotykcom posvätili. Myslí sa na to, za akú cenu duše on stojí, koľko je tam tepov krvi srdca, nakoľko je to srastené s duševným životom darcu.*“¹² Kostolný venoval osobitnú pozornosť melodickému toku veršov, pričom siahol po pomenovaní z hudobnej terminológie: „*Všetka hudba, farba i cit týchto básní slieva sa v niektorých veršoch priamo v zázračnú symfóniu estetických prvkov,*“ čo doložil analýzou rytmickej eufónie konkrétneho verša („*Do snehu krajky vpletiem holubicu bielu*“).¹³ V básňach si všimol prejavy lyrizmu, symbolizmu aj impresionizmu a tiež voľný verš, pričom viazaný považoval v niektorých básňach takmer za virtuózne (*Milému, Legenda*). V záverečnej syntéze napokon hľadal súvislosť básnického výrazu M. Haľamovej s modernizmom v poézii I. Kraska. Zbierku *Dar* vysoko hodnotil

Na porovnanie uvedme, že podobne ako J. Dvořák postupoval aj M. Pišút, keď vo svojej doktorskej práci *Lyrické typy povojnovej slovenskej literatúry* zaradil debutujúcu M. Haľamovú medzi tzv. pokraskovskú generáciu: Rázus, Roy, Lukáč, Smrek, Poničan, Novomeský, Nižnánsky. PIŠÚT, Milan: *Lyrický triptych Maše Haľamovej*. Slovenské pohľady 94, 1978, č. 8, s. 5.

6 Jdv.: *Kúzelná kniha*. Slovenský denník 11, 1928, č. 268, s. 4, 22. 11. Podľa zoznamu pseudonymov ide o skratku Josefa Dvořáka. In: KORMÚTH, Dezider: *Slovník slovenských pseudonymov 1919–1944*. Martin: Matica slovenská, 1974, s. 73.

7 Ibidem.

8 am.: *K jednému debutu*. Slovenský denník 11, 1928, č. 271, s. 10, 25. 11. Pod skratkou *am.* bol zrejme uverejnený článok od Andreja Mráza. In: KORMÚTH, Dezider: *Slovník slovenských pseudonymov 1919–1944*. Martin: Matica slovenská, 1974, s. 21.

9 Mráz, Andrej: *Básnický dar*. Vianoce Slovenského denníka 11, 1928, s. 4.

10 Ibidem.

11 KOSTOLNÝ, Andrej: *Maša Haľamová: Dar*. Slovenské pohľady 44, 1928, č. 12, s. 826–828.

12 Ibidem.

13 Ibidem.

aj Ján E. Bor v časopise Elán: „*Dar*‘ je kniha v úplnej miere ženská, radšej by som povedal dievčia, a to v najpriaznivejšom zmysle slova. Je to poezia, z ktorej niektoré čísla (*Dar*, *Láska*, *Balada o hre slnka a vetra*, *V marci*, *Agónia*) pripomínajú priamo liturgiu pred najzrnešenejším oltárom krásy, kde zacelebovalo spanilé dievča kúzlo, roztomilá senzibilita ženskej grácie, prchavosti a nevädze, ku ktorej tak ľudsky milo a snehove čisto sa druží hlahol zvonkov subtilnej nehy a ušľachtilosti.“¹⁴ V závere svojho príspevku podčiarkol jej výnimočné postavenie v slovenskej poézii: „*Ani jedna slovenská poetka nenapísala nič ženskejšieho, nerozzvučala pieseň svojho osudu, lásky a bolesti tak, ako Haľamová, ktorá to urobila bez tieňu strojenosti, sentimentality a zrady na sebe [...]*.“¹⁵

Avšak poézia začínajúcej poetky nebola vo všetkých literárnokritických príspevkoch hodnotená tak bezvýhradne priaznivo. Príkladom toho je článok S. Mečiara *Maša Haľamová Červený mak* (podpísaný skratkou – ik.).¹⁶ Na okraj druhej básnickej zbierky, posudzovanej na pozadí prvej, kritikou nešetril. Vyčítal jej priamočiarosť vyjadrovania, absenciu náznaku, oslabenie rýmu. Ostro protirečil kritikom, ktorí jej poéziu vyzdvihli, a k tvorivému potenciálu autorky sa postavil veľmi zamietavo: „*Nemá však v sebe nič pribojného, vynaliezavého, ani v myšlienkovom poklade niet novej mince. [...] Chýba jej zrak objaviteľov a chýba jej erudícia umelca.*“¹⁷ Nepriamym Mečiarovým pokračovateľom sa stal Rudo Brtáň,¹⁸ ktorý do ilegálnych Slovenských pohľadov poslal kritiku oboch zbierok. S ironickým podtónom uviedol, že verše boli „*sladené účinne pohodeným rýmom, napité ľudovou piesňou*“ a spochybnil ich kvalitu: „*Uhádla nejeden nový zvuk, nejednu primitívne účinnú a ťažko vykúpenú pointu.*“¹⁹ O druhej básnickej zbierke sa tiež vyjadril posmešne: „*So dvaciat krehkých, vybraných báseniek vyblednutých farieb i zvukov*“ a otvorene skritizoval veršovú stavbu. Kritické stanovisko uzatvoril prirovnaním Haľamovej poézie k obmedzenému začarovanému kruhu, k poézii „*letného večera, ľahkého pulzovania, nie spoved', len odraz duše, s času na čas veslom sčeriacej nehybné stojaté vody našej celej dnešnej poezie*“.²⁰ Oproti tomu môžeme uviesť názor Michala Gáfrika, ktorý sa pri príležitosti vydania súboru *Básne* (1955) vyjadril o jej nevyumelkovanej poézii s uznaním: „*Od počiatku sa prijímala ako prasto-úprimné slovo srdca, maximálne stručné a jednoduché, na ktoré sa však viažu celé významové a citové svety*“ a podčiarkol nielen etický rozmer, vysokú mravnú hodnotu, úprimnosť jej výpovede: „*Lyrická hrdina jej poézie, to je krásna ženská duša, úprimne ľudská,*

14 BOR, Ján E.: *O poézii Maši Haľamovej*. Elán 2, 1932, č. 6, s. 3.

15 Ibidem.

16 – ik. [= MEČIAR, Stanislav]: *Maša Haľamová: Červený mak* [rukopis]. Uložené v LA SNK v Martine, fond Stanislav Mečiar, sign. 164 Y 24.

17 Ibidem. V protiklade s týmto názorom môžeme uviesť posúdenie druhej zbierky od M. Rúfusa: „*Len dotvrdila to, čo sa ukázalo ako hotové a jednoznačné už v debute. Tá istá struna, trochu viac vyrovnanosti, pokoja, ale rovnako naliehavá, rovnako citlivá.*“ RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HALAMOVÁ, Maša: *Dar*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964, s. 158.

18 rbr. [= BRTÁŇ, Rudo]: *Maša Haľamová: Červený mak*. Slovenské pohľady 43, 1932, č. 9, s. 591–592. Kritika bola uverejnená pod skratkou rbr., no keďže sa autor po rokoch v osobnej korešpondencii s M. Haľamovou za túto kritiku ospravedlnil, vieme určiť autorstvo R. Brtáňa. In: List Maši Haľamovej, 28. 8. 1983 (strojopis). Uložené v LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04.

19 Ibidem.

20 Ibidem.

nežná, láskavá, odovzdaná, bez zdania prudérie, ranená sice často bolesťami a bezmocnosťou svojich túžob, spoločenskými pomerami a možnosťami, ktorá však hlasuje za život, hovorí v mene života a nie proti nemu.“²¹ Ocenil, že nepodliehala módnym literárnym nánosom, a poukázal na paralely s Ivanom Kraskom, pretože odpatetizovala lyriku a zbavila ju verbalizmu. Uviedol, že jej verš sa vyznačuje plynulosťou a prirodzenosťou temer hovorovou. Na rozdiel od kritiky S. Mečiara považoval za autorkine pozitívum prácu s náznakom, zámlkou, a to v prospech žiarivej sily citových zábleskov. V závere prízvukoval, že nevtieravosť, úprimnosť a jemnosť citu a výrazu, čistý, nerozorvaný lyrizmus sú prednosti, ktoré jej „zaručujú trvalé miesto vo vývine slovenskej poézie“.²² S obdobným vyjadrením sa v šesťdesiatych rokoch stretávame aj u Milana Rúfusa, ktorý v obraznej výpovedi naznačil jej nadčasovú hodnotu: „Nie je to úlomok z vetvičky, tak trochu za klobúk a na prípadný sviatok, je to časť kmeňa slovenskej poézie, dielo, ktoré v nej má trvalé miesto, pretože sa v jedinom bode dotklo univerza.“²³ Názor na Haľamovej poéziu čistého srdca vyjadril aj kritik básnickej moderny František Votruba: „Je to dvojstrunný nástroj, z ktorého vyznieva táto pevná, diskrétna poézia mladej slovenskej poetky, príúška je rozloha, v ktorej sa pohybuje, ale je pozoruhodné, koľko verne žitej, pod sordínou zuniacej tichej tragiky sa v nej trasie a zrkadlí, a ako delikátne a bez pózy a sentimentality sa tu vyslovuje.“²⁴ Odvolávajúc sa na Votrubu, zdôraznil senzitivitu jej poézie aj J. Bžoch:²⁵ „[...] láska tvorí uzlový bod celého jej diela, je alfou a omegou, uhlom, cez ktorý sa díva a cez ktorý posudzuje seba i svet,“ tvoriac tak podľa neho tematickú i výrazovú jednotu skromného diela, ktoré si úprimnosťou srdca dlhodobo zachovávalo popularitu.²⁶ Svedčí o tom aj list od prozaičky Margity Figuli (napísaný z Budmeríc), v ktorom píše o nadšení českého kritika: „Sergej Machonin sa rozhodol odvaliť ten ľahký kameň, ktorý zahatal tok takému vzácnemu prameňu čistej poézie, aký si zatajila v sebe.“²⁷ Do uvedených recepčných súvislostí môžeme uviesť aj osobnú skúsenosť redaktorky Jany Šimulčíkovej, ktorá si zaspomínala na súkromný objav v jednej domácej knižnici: „Poézia bola takmer výlučne doménou mužov a žena do nej vstupovala ako zdroj inšpirácie, videný prevažne zvonka. Tu sa však pred nami otvárala citlivá ženská duša, vášnivá a nežná. Hovorili slová i zámlky. Bolo to, po čom dospievanie prahne. Citová výchova bez pátosu a poučania. Dôverne sa prihovárajúci tón – s nezvyčajnou úprimnosťou.“²⁸ Pripojme k tomu vyznanie poetky Anny Ondrejčkovej,

21 GÁFRIK, Michal: *Nové vydanie Haľamovej básní*. Kultúrny život 10, 1955, č. 18, s. 4, 30. 4.

22 Ibidem.

23 RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HALAMOVI, Maša: *Dar*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964, s. 147.

24 VOTRUBA, František: *Maša Haľamová: „Dar“*. In: *Vybrané spisy II. O literatúre (1919–1953)*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 126.

25 BŽOCH, Jozef: *Čistým srdcom*. Kultúrny život 13, 1958, č. 35, s. 10, 30. 8. Na uvedený citát F. Votrubu sa odvoláva aj S. Šmatlák, keď poukazuje v tvorbe mladej poetky na „poéziu srdca“. ŠMATLÁK, Stanislav: *Poézia ako dar srdca, ktoré bolo (kedysi) ľuďom nepotrebné*. In: ŠMATLÁK, Stanislav: *Dve storočia slovenskej lyriky*. Bratislava: Tatran, 1979, s. 341.

26 Ibidem.

27 M. Figuli v liste M. Haľamovej, 22. 7. 1955. Uložené v LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04.

28 ŠIMULČÍKOVÁ, Jana: *Stretnutie s národnou umelkyňou: Pevne v rodnej pôde*. Nedeľná pravda 16, 1983, č. 19, s. 6, 13. 5.

ktorá sa v doslove k zbierke *Smrť tvoju žijem*²⁹ priznala, že M. Haľamovú nikdy nepoznala, a predsa sa jej stala blízkou: „Mala som šťastie. Dotyk poézie, ktorá si možno nenárokovala ani to meno, sa do mňa vpísala hlbšie ako spálenina do kože. Jej krehké a naliehavé posolstvo sa mi stalo živou vodou.“³⁰

Pri príležitosti Haľamovej sedemdesiatin napísal R. Brtáň na adresu tretej zbierky *Smrť tvoju žijem* o jedinečnosti jej poézie, v ktorej zaznievali tóny trpkého smútku i tragickej smrti v pokornom odovzdaní sa samote: „Nebola poetkou kvantity, celého radu kníh, nad tým však zvíťazila skratkovitá poetická kvalita ľahkého zrna a lyrického náboja. V tom bola a ostáva jej jedinečná sila i neopakovateľný význam.“³¹ Aj pri 75. narodeninách sa Brtáň dotkol jej neobyčajného osudu a s neskrývaným obdivom uviedol: „V Mladých letách si prežívala svoju tretiu mladosť v jeseni života. K svojmu Daru a Červenému maku si postavila z nového čistého mramora slova pomník svojmu mužovi v 11 básňach (*Smrť tvoju žijem*), aj v novších básňach (*Bez teba a Novšie básne*) si sa ozvala...“³² a k tomu ešte dodal, že sa dožila uznania ako zaslúžilá umelkyňa a teraz (v máji 1983) aj titulu národná umelkyňa. Archív však uchoval aj ďalšie dva Brtáňove články z predchádzajúcich jubilejných rokov: prvý bol publikovaný pod názvom *Maša Haľamová jubiluje. Zdravica slovenskej poetke* (zrejme v roku 1958)³³ a podpísaný skratkou R. B. Vyzdvihol v ňom paralelu medzi jej dvoma vydanými zbierkami a básnickým dielom I. Kraska. Poukázal na „utešené skratkovité a hudobne i obrazmi presýtené reflexívne básne, lahodné rytmické piesne, smutné melancholické balady a uvoľneným veršom rytmizované spovede vlastného vnútra,“ no tiež na tie „uvoľnené a bezrymové verše,“ hovoriac o „nových výrazových výbojoch,“ vymaňujúcich sa spod symbolických a impresionistických rekvizít.³⁴ V druhom článku s názvom *Mášenka Haľamová jubiluje*³⁵ otvoril kontext tvorby ženských autoriek a Haľamovú zaradil k Ľ. Podjavorinskej-Riznerovej a Zore (Anne Lackovej Domkovej), ktoré jej predchádzali, kým sa so svojou prvou zbierkou dostala na čelo poetiek po roku 1918. Podľa R. Brtáňa „dlho nemala konkurentku“, no vzápätí svoje stanovisko zmiernil zmienkou o zásluhách M. Rázusovej-Martákovovej a K. Bendovej. V osobnom tóne príspevku však prezradil niečo aj z generačných ohlasov: „A hlavné: Mášenka bola naša poetka, naša vrstovnica, nám najbližšia, žensky jemná a nežná, vyjadrovala i náš pesimizmus a my sme tesklivo načúvali tým tónom, v ktorých sa nám nevdojak prihovárал Wolker i Toman /skratkou!/, Krasko i Moderna, v ktorej sme našli oázy, aké nemali ani Smrek,

29 ONDREJKOVÁ, Anna: *Doslov*. In: Haľamová, Maša: *Smrť tvoju žijem*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982, s. 70.

30 Ibidem.

31 BRTÁŇ, Rudo: *K jubileu zaslúžilej umelkyne M. Haľamovej: Najkrajší dar – slovo*. Práca 23, 1978, č. 200, s. 6, 15. 8.

32 BRTÁŇ, Rudo: *Kytica zo spomienok uvitá. K životnému jubileu národnej umelkyne Maši Haľamovej*. Večerník 28, 1983, č. 163, s. 7, 19. 8.

33 R. B.: *Máša Haľamová jubiluje. Zdravica slovenskej poetke* [výstrižok z tlače, zdroj neidentifikovaný]. Uložené v LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04.

34 Ibidem.

35 BRTÁŇ, Rudo: *Mášenka Haľamová jubiluje* [strojopisný článok], napísaný v roku 1968 (podľa indicie z textu: „narodila sa pred 60 rokmi“). Uložené v LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04. Na margo strojopisu Rudo Brtáň napísal vysvetlenie: „Takýto a ešte inakšie napísaný článok som už v júli poslal Práci a Večerníku. Asi nevysli. B.“

Lukáč, Novomeský a Poničan alebo Fraňo Kráľ, ani naši ďalší vrstovníci s Guothom, Hečkom, a Bezekom, Plávkom a neviem kým na čele... Smrek nás s Lukáčom vedeli eroticky rozihrať, ale Mášienka nám bola druhou Marínou.³⁶

Na ohlasy hľadajúce medziliterárne súvislosti s Wolkrom reagoval viackrát napr. Miloš Tomčík, ktorý dospel k záveru, že Haľamová „smerovala k vlastným výrazovým prostriedkom, k osobitnému chápaniu vonkajšieho i vnútorného diania (niekedy až príliš presubjektívizovanému) a k originálnemu zvládnutiu veršových prvkov“³⁷ a o pár rokov neskôr upresnil: „Haľamová nie je však mechanicky závislá vo všetkých zložkách od J. Wolkeru. Jej dielo rezonuje osobitnou atmosférou a v poňatí balady sa v ňom ustavične križujú Kraskove a Wolkerove podnety.“³⁸ Podobne, no kriticky, sa vyslovil Štefan Drug: „Oproti starozákonnej tvrdosti ‚Jehovu‘ Kraskovho, oproti barokovosti Lukáčovho náboženského živilu, aká to tu protestantská prostota, čistá a básnická. Aký detinský cit! Aká mýtotočnosť! V prvom svojom zväzku bola už taká. A tu sa nezmenila. Len sociálny cit sa jej stal programovitejším, ak sa smie tak pomenovať časté pripomínanie ‚predmestia‘. To má z Wolkeru. Ale svetom jej nie mesto je, ale tichá noc pod širokou, hviezdnatou oblohou.“³⁹ K problému Haľamovej inšpirácie zaujal postoj aj Milan Rúfus: „Uvádza sa tiež Wolker. Ale to šlo viac o podobné životné osudy a podobne zjatený humanizmus. A, pravdaže, silný čitateľský zážitok z Wolkerovej poézie, ktorý sa prejavil v podružných veciach – v niekoľkých podobných obrazoch a prirovnaniach. Ale podstatu Haľamovej básnického typu to nezasiahlo a neformovalo.“⁴⁰ Opakovane zdôrazňoval osobitosť jej poézie v súdobej literatúre: „Isteže, prostota, bezprostrednosť, neprítomnosť akejkoľvek literárnej štylizácie musela upozorniť v čase gest, rozkošnej literárčiny, ktorá pokladala za také dôležité napodobňovať cudzie zvyky, tváriť sa mysliteľsky, démonicky, intelektuálne, slovom štylizovať sa“⁴¹ a potvrdzoval jej solitérstvo: „Okrem toho poézia tejto autorky šla natoľko svojou cestou, natoľko mimo striedania literárnych vkusov a tak nezávisle od nich, že vlastne stráca význam ich vymenúvanie a charakteristika [...] Rozhodujúcou účasťou svojej existencie žilo a žije toto dielo mimo kohútich striedaní literárnych manifestov.“⁴² Neboli to ojedinelé názory odborníkov, čo potvrdzuje E. Charous v dejinách českej a slovenskej literatúry, kde básnický triptych Haľamovej predstavil ako najčistejšie piesne modernej slovenskej lyriky a pri prvých dvoch zbierkach uviedol

36 Ibidem.

37 TOMČÍK, Miloš: *Doslov*. In: Maša Haľamová: *Básne*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1955, s. 89.

38 TOMČÍK, Miloš: *Básnické retrospektívy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1974, s. 118.

39 Citát čerpáme z archívneho výskumu Jána Gavuru, ktorý publikoval, podľa rukopisu libreta Štefana Druga z roku 1968, literárnohistorický pohľad na dejiny medzivojnovnej literatúry (vytvorené pre Pamätník slovenskej literatúry). GAVURA, Ján: *Libreto ako náčrt dejín – Štefan Drug a expozícia Literatúra medzi dvoma vojnami* (1968). Slovenská literatúra 64, 2017, č. 5, s. 364.

40 RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HAĽAMOVÁ, Maša: *Dar*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964, s. 152.

41 Ibidem, s. 150. Porov. BŽOCH, Jozef: *Podoby slovenskej poézie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1961, s. 14–15.

42 RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HAĽAMOVÁ, Maša: *Dar*. Vybrané básne. 7. vydanie. Bratislava: Tatran, 1981, s. 219.

známu paralelu: „*Důvěrně a nehledaně z nich promlouvá cituplná dívka, která jako by byla sestrou pokorného dospívajícího chlapce Jiřího Wolkra.*“⁴³

Vráťme sa však k literárnym kritikám zbierky *Smrt' tvoju žijem*. Daniel Okáli v článku *Nová poézia Maše Haľamovej*⁴⁴ hľadal vlastné súvislosti a našiel harmóniu ženského citového zážitku, esteticky účinného, ktorým sa mohla naša poézia hrdiť. V zložitých rokoch, v „*dobe, keď časť našej poézie sa zmieta, v kríchoch znásilnenej metafory a zalieza do brlohu bezvýraznej subjektivity,*“ odhalil v poézii M. Haľamovej všeľudskú dimenziu najosobnejšieho citového záchvevu s „*citovou intenzitou a hĺbkou, niekedy až tragicky závažnou, umeleckým majstrovstvom a ideovou veľkosťou.*“ V závere reflexií napokon uznal, že „*v tejto jej časovosti spočíva jej hodnota nadčasová.*“⁴⁵ O zbierke *Smrt' tvoju žijem* sa pri príležitosti poetkiných 80. narodenín priaznivo vyjadril aj Pavol Števíček.⁴⁶ V jej tvorbe videl snahu „*presadiť v poézii a v jej vnímaní mravný čin milovania*“ a v zovšeobecňujúcej reflexii prenikol do jej neopakovateľnej jedinečnosti: „*V knihe lyrického intimizmu síce, ale naplnenej bolesťou sytenu a intelektuálne prepracovanou filozofiou nepoddajnej ľudskej aktivity v tóni zanikania a zmaru. Poézia Maše Haľamovej sa najmä preto stala aj dôkazom i príkladom heroizmu v osudovej človečej dráme bolesti.*“⁴⁷ Na etický rozmer, jednoduchosť, prirodzenosť a bezprostrednosť básnickej výpovede, no najmä na mravný altruizmus obsiahnutý v celom rozsahu Haľamovej tvorby poukázal aj Miloš Tomčík.⁴⁸ O päť rokov neskôr sa podelil s dojmami z osobného stretnutia s poetkou,⁴⁹ ktorá vedela narúšať bariéru medzi tvorcom a čitateľom a udržiavať pritom neustály kontakt so všetkými generačnými vrstvami. Zároveň poukázal na to, že akákoľvek redukcia iba na sebareflexiu či istý druh feminizmu by priniesla zúženie významového rozmeru jej poézie, lebo prítomný je v nej tak ženský, ako aj mužský element. Podľa M. Tomčíka totiž nešlo iba o obraz ženského sveta,⁵⁰ ale „*o mnohodimenzionálne stvárnenie života.*“⁵¹ Podčiarkol autenticitu básní, ktoré sú určitým druhom projekcie vlastného životného osudu: „*V takomto prípade sa póly tvorby a vnímania poézie naozaj maxi-*

43 CHAROUS, Emil: *Slovenská literatúra po prvej svetovej vojne*. In: BLAJER, Zdeněk – CHAROUS, Emil: *Přehledné dějiny literatury. Dějiny literatury české a slovenské s přehledem vývojových tendencí světové literatury od první světové války do r. 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 184.

44 OKÁLI, Daňo: *Nová poézia Maše Haľamovej*. Pravda 47, 1966, č. 114, s. 2, 28. 4.

45 Ibidem.

46 ŠTEVČEK, Pavol: *Jubileum Maše Haľamovej*. Nové knihy 1988, č. 35, s. 1, 24. 8.

47 Ibidem.

48 TOMČÍK, Miloš: *Trvalé posolstvo poézie*. Nové slovo 15, 1973, č. 35, s. 11, 30. 8.

49 TOMČÍK, Miloš: *Nad dielom národnej umelkyne Maše Haľamovej. Nepokoj prostej poézie*. Nové slovo 30, 1988, č. 34, s. 6.

50 V týchto súvislostiach je stručne predstavená aj v syntéze dejín českej literatúry, kde sú prvé dve zbierky charakterizované klasicky prostou melodikou a citovým vzostupom „*od erotické nedôvery k plnokrvnému milostnému ženstvu.*“ (Na okraj uvedme, že poetka je tu uvedená s nesprávnym vl. menom Alexandra, namiesto Mária, resp. Maša, ako bola familiárne pomenovaná nielen v rodinnom kruhu, ale tiež v umeleckej tvorbe). NOVÁK, Jan V. – NOVÁK, Arne: *Přehledné Dějiny literatury české*. 5. vyd. (reprint 4. vyd., Olomouc: R. Promberger, 1936–1939). Brno: Atlantis, 1995, s. 1528.

51 TOMČÍK, Miloš: *Nad dielom národnej umelkyne Maše Haľamovej. Nepokoj prostej poézie*. Nové slovo 30, 1988, č. 34, s. 6.

*málne k sebe približujú. Nastáva chvíľa, keď sa každý môže cítiť básnikom a keď nikoho netreba presvedčať o potrebe poézie.*⁵²

Uzatvoríť prehľad súdobých recenzií a esejí o poézii M. Haľamovej môžeme v zhode s názorom M. Tomčíka: „[...] poézia Maše Haľamovej bola za posledných šesťdesiat rokov dosť často predmetom rozborov a interpretačných výkladov. Nikto nezapochyboval o jej umeleckej presvedčivosti.“⁵³ To, čo sa nám z básnického slova Haľamovej a z hodnotiacich postojov literárnych kritikov 20. storočia vynára, však asi najpregnantnejšie vyjadrila redaktorka Jana Šimulčíková: „No najvyššičnejšie ju vari možno charakterizovať slovom *ušľachtilosť*.“⁵⁴ Do tejto prizmy zapadá tiež názor Michala Bartka, s príznačným názvom *Poézia prostoty*, v ktorej dospel k názoru, že „poézia Maše Haľamovej je poéziou jej života, jeho intenzívnych štácií s prerывmi, v ktorých sa sústreďuje jej básnická sila do ohniska, aby z neho vyžarovala.“⁵⁵

Z uvedeného názorového spektra napokon vyplýva, že pomyselným žiarivým „ohniskom“ bol lyrický fókus – „spievajúce srdce“ Maše Haľamovej. Azda najvyššičnejšie o tom hovorili jej vlastné slová: „Ja som tú poéziu žila.“⁵⁶ Akoby tým bola sama potvrdila legitímnosť hermeneutickej prizmy pohľadu, opakujúcej sa vo viacerých motívoch subtílného slova (*verbum interius*) a poézie srdca (*verbum cordis*).

V presahu do 21. storočia

Podobne ako v predchádzajúcom storočí bola Maša Haľamová vnímaná ako východiskový bod slovenskej komornej poézie (Bartko),⁵⁷ tak aj v 21. storočí je vnímaná ako výrazná predstaviteľka ženskej poézie (Čúzy)⁵⁸ a poetka výsostne lyrického zamerania (Harpáň).⁵⁹ Stala sa vzorom „diskrétnej, štylizáciou dievčenskej poézie“, tvoriac ňou „poéziu vznešenosti“ (Bokníková),⁶⁰ čím nadobudla výrazný dosah na ďalší vývin v línii ženských autoriek.

Z uvedeného je zrejmé, že literárna veda v novom miléniu, aj keď sporadicky, opäť pripomína osobitý výraz a význam Haľamovej poézie. Obdobne sa v nej uvádza emocionálne jadro básnickej výpovede a poukazuje na inšpiráciu čerpanú z ľudovej balady, jej

52 Ibidem.

53 Ibidem.

54 ŠIMULČÍKOVÁ, Jana: *Stretnutie s národnou umelkyňou: Pevne v rodnej pôde*. Nedelňá pravda 16, 1983, č. 19, s. 6, 13. 5.

55 BARTKO, Michal: *Poézia prostoty. Esej o diele M. Haľamovej*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1983, s. 137.

56 KOLLÁROVÁ, Eva – KOLLÁR, Ján: *U Straussovcov o poézii*. Videodokument na CD. 1998. SOZA BIEM: XW 0009-2-831. In: HAĽAMOVÁ, Maša: *Ja som tú poéziu žila*. Edícia Knihy na počúvanie, zv. 3. Banská Bystrica: PRO, 2008. 48 s.

57 BARTKO, Michal: *Poézia prostoty. Esej o diele Maše Haľamovej*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1983, s. 27.

58 ČÚZY, Ladislav: *Maša Haľamová*, In: *Panoráma slovenskej literatúry II. (Literárne dejiny od realizmu po rok 1945)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 101.

59 HARPÁŇ, Michal: *Maša Haľamová*. In: *Dejiny slovenskej literatúry II. Zost. I. Sedlák a kol. Martin: Matica slovenská, 2009, s. 123.*

60 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Žena ako autorka – žena ako téma v slovenskej poézii od šesťdesiatych rokov po súčasnosť*. In: *Studia Academica Slovaca 29. Prednášky XXXVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2000, s. 19, 36. Zároveň A. Bokníková vyzdvihuje vplyv M. Haľamovej nielen na poéziu šesťdesiatych rokov 20. storočia, ale aj na celú 2. polovicu 20. storočia.

tragiky, no nie jednostrannej, ale prenikajúcej do emocionality lyrického subjektu vyvážene, s tónmi ľudovej piesne. Kým M. Bartko presviedčal, že baladickosť bola „základným životom a tónom“ jej tvorby, že „bez onoho baladického podtextu“ nenájdeme u nej žiadnu báseň, pretože je plná nostalgie „s úžasne krehkými túžbami po jase“, vždy za niečím žiali, po niečom túži vo svojej „nekonečne láskavej láske“⁶¹ a M. Rúfus upozorňoval na významný vplyv piesne a ľudovej poézie v esteticky primeranej miere: „Haľamovej sa vydarila syntéza neštylizovaného ľudového pruhu s výtvarnými modernými i modernej poézie, pričom z posledného vzala presne toľko, koľko bolo treba.“⁶² tak Ladislav Čúzy ich v súčasnom výskume vníma vo vzájomnej previazanosti: „Obe žánrové formy však vyznievajú podobne. Balada sa premenila z epickej formy na lyrickú, pieseň stratila svoju voľnosť a popevkovitú a premenila sa na lyrický útvar s vážnym obsahom.“⁶³ Podobne sa o nej vyjadril aj Michal Harpán v najnovšej syntéze literárnych dejín: „Nie náhodou jej bol najolastnejší baladický tón, taký čirý a prameniáci zo smútku slovenských ľudových balád, že po básnický zjav M. Rúfusa v slovenskej poézii nemá obdoby.“⁶⁴

V rámci presahov do 21. storočia sa pristavme pri výskume Andrey Bokníkovej,⁶⁵ ktorá sleduje poetku v línii ženských autoriek, od E. Podjavorinskej a E. Groeblovej k ich pokračovateľkám: L. Vadkerti-Gavorníkovej, M. Grznárovej, G. Slavkovskej A. Ondrejčkovej, M. Haugovej, D. Hivešovej, D. Podrackej, V. Prokešovej a i., formujúcim sa v šesťdesiatych až osemdesiatych rokoch 20. storočia pod výrazným vplyvom charizmy M. Haľamovej. Nadväzujúc na literárnokritické názory svojich predchodcov, aktualizuje aj základný hermeneutický pojem (*verbum cordis*): „Od 60. rokov pôsobí tvorba M. Haľamovej ako vzor ženskej ‚poézie srdca‘, ktorá je prijímaná mimo dobových mód, ale zároveň sa reflektuje jej príslušnosť k autorom centra literárneho poľa“,⁶⁶ naznačuje rozpory a poukazuje na to, že „autorka je originálna výrazom skratky, a pritom spracúva tradície, je moderná a pritom nezávislá od dobových avantgardných smerov. Jej hrdinka sa oslobodzuje pohybom vo voľnom priestore prírody, ale zároveň vyhovuje tradičnej predstave obetavosti ženy.“⁶⁷ V Haľamovej poézii zdôrazňuje tiež Eros – ukrytý v symbolike červeného maku, kulminujúci v poslednej zbierke ako Thanatos – Eros – diskrétno tabuizovaný v prírode, ale prekrytý étosom daru z lásky, smerujúcim nielen k mužovi, ale k celému vesmíru. Všíma si funkciu prírody v transfúzii subjektu do objektu, ktorý je v jej prizme príznačný pre ľudovú slovesnosť aj

61 BARTKO, Michal: *Poézia prostoty. Esej o diele Maše Haľamovej*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1983, s. 68.

62 RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HALAMOVÁ, Maša: *Dar*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964, s. 153.

63 ČÚZY, Ladislav: *Maša Haľamová*, In: *Panoráma slovenskej literatúry II. (Literárne dejiny od realizmu po rok 1945)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 102.

64 HARPÁN, Michal: *Maša Haľamová*. In: *Dejiny slovenskej literatúry II. Zost. Imrich Sedlák a kol. Martin: Matica slovenská, 2009, s. 123–124.*

65 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Žena ako autorka – žena ako téma v slovenskej poézii od šesťdesiatych rokov po súčasnosť*. In: *Studia Academica Slovaca 29. Prednášky XXXVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2000, s. 48.

66 *Ibidem*.

67 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Slovenské poetky 1895 – 1945 v mozaike interpretácií*. In: *Studia Academica Slovaca 30. Prednášky XXXVII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 334–335.

modernu. Prírodu spája s funkciou média v pohybe od ja k ty a tiež s mýticko-magickou vierou v panteizmus. Popritom reflektuje aj hudobnosť kultivovaných veršov v dotyku s transcendentnom, elegickosť a harmonizačnú silu zamlčanej bolesti.⁶⁸ V pokračujúcom výskume dospieva A. Bokníková k názoru, že Haľamovej poézia „vyžaruje civilnosť, aj keď má rozprávkovko-pohanský kolorit, prípadne inovuje folklórnu baladu. Vytvára totiž fikciu plynutia bežného života, a to aj s presahmi do magicko-prírodného konceptu, ktorým vyjadruje emócie, lebo vždy vypovedá o žene súčasnej, navyše so striedanosťou vo výraze“.⁶⁹ Upozorňuje na bytostnú výpoveď poetky, ktorú ukotvila v tradícii symbolizmu a vyslovuje názor, že jej symbolizmus v spojení s novoromantickou citlivosťou sa kvalitatívne mení a tradičná synekdocha symbolizmu sa odhmotňuje v postsymbolistickom obryse.⁷⁰ Cez uhol rodovej diferencovanosti si všima ako Haľamovej subjekt mení tradičný model ženy a nazerá naň ponad poetologické súvislosti: „Navyše, oslobodzuje sa do prírodno-kozmickeho priestoru, v ktorom dominuje duchovno ženského subjektu, hoci moderna, z ktorej inšpirácii poetka vzišla, zdôrazňuje duchovno u muža a u ženy zmyslovosť.“⁷¹ Uzatvárajúc prínos jej diela, napokon poukazuje na archetypálnosť Haľamovej lyriky: „Akoby sa životno-literárna legenda spojila so vzorom, nečasovosťou, teda s prapodstatou lyriky.“⁷² Neskôr v nej vyzdvihuje „poéziu modernej, i keď diskretnej individuality“, i to, že „pretvárala prvky symbolizmu a folklóru do estetiky ticha a náznaku“.⁷³

V slede postupne uvádzaných názorov sa zreteľne ukazuje, že v reflexívne orientovanej percepcii sa postupne oslabovalo povedomie konfesijných väzieb a spolu s nimi sa vytrácal osobitý kľúč k recepcii protestantskej poézie,⁷⁴ ktorý jej súputníci dobre poznali.⁷⁵ Vyplyva to aj z nekrológu Jána Greša: „Básne poznačené dychom nepominuteľnej večnosti. Básne, ktoré vzbudzujú túžbu po čistom srdci. Básne, ktoré ukazujú, a to nielen v epilógu, že iba čisté srdce a to, čo z čistého srdca pochádza, dáva životu zmysel. To je duchovný odkaz, jej

68 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Žena ako autorka – žena ako téma v slovenskej poézii od šesťdesiatych rokov po súčasnosť*. In: *Studia Academica Slovaca* 29. Prednášky XXXVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2000, s. 34–36.

69 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *K autoštylizáciám slovenských poetiek 20. storočia*. In: *Studia Academica Slovaca* 39. Prednášky XLVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2010, s. 37.

70 *Ibidem*, s. 22.

71 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Žena ako autorka – žena ako téma v slovenskej poézii od šesťdesiatych rokov po súčasnosť*. In: *Studia Academica Slovaca* 29. Prednášky XXXVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2000, s. 19.

72 *Ibidem*, s. 19–20.

73 BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia*. In: *Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia* zostavila Andrea Bokníková. Čítanka. Bratislava: Aspekt 2017, s. 46.

74 Bližšie VRÁBLOVÁ, Timotea: *Od štýlu „vznávania“ k štýlu „osobnej zbožnosti“ (K vývoju poetickej obraznosti v slovenskej protestantskej hymnografii 16. – 18. storočia)*. In: BRTÁŇOVÁ, Erika (ed.): *Literárnohistorické kolokvium*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2017, s. 89–109.

75 M. Pišút v charakteristike hlavných zdrojov Haľamovej lyriky poukázal na osobnú bolesť, utrpenie a lásku, ktoré v poetke zanechali hlbokú stopu, pričom duševnú rovnováhu jej pomáhala udržiavať, okrem spomienok na matku a J. Wolkra, aj evanjelická viera. PIŠÚT, Milan: *Slovenská lyrika po Kraskovi*. In: *Slovenská prítomnosť literárna a umelecká*. Praha: L. Mazáč, 1931, s. 50.

duchovné dedičstvo.⁷⁶ Napokon výrazný odklon od ustáleného recepčno-percepčného rámca priniesla Mária Birošiková, ktorá v interpretácii vybraných básní prezentovala názor, že niektoré duchovné motívy v tvorbe M. Haľamovej sú len výrazom dobovej lexi-ky bez spirituálnej ambície či intencie. V zdôvodnení pritom argumentovala poetkiným nedostatočným duchovným presvedčením.⁷⁷

Záver

V literárnokritickom diskurze 20. storočia sa ukázalo, že v komparácii spoločných generačných znakov a postupov viacerí posudzovatelia nachádzali a zároveň vyvracali wolkrovské, tomanovské, brezinovské medziliterárne inšpirácie, ale tiež kraskovské, autorke blízke svojim ľudským i duchovným vyznením. Spoločne potvrdzovali solitérstvo jej subtilnej poézie, ktoré nepodľahlo módnemu artizmu, ale sa vynímalo úprimnosťou hľbavého slova v básni-spedi. Vo výskumnom zábere sa opakovane reflektovali emblémové prírodné motívy, ich impresionistické, novoromantické, ba aj dekadentné naladenie,⁷⁸ poetická skratka, spevnosť a rytmickosť verša napájané z lyrického zdroja ľudovej piesne a balady. Intímny rozmer básnickej výpovede bol interpretovaný cez lyrickú prizmu ženskej optiky, nasmerovanú na mnohodimenzionálnu tvár života.

Zo spracovaného materiálu vyplýva, že percipovanie aspektu duchovnosti v poézii M. Haľamovej bolo v literárnej societe ustálené, aj keď postupovalo od priameho pomenovania konfesijnej orientácie, cez náznaky subtilnej „poézie srdca“ až po zámlky, či suggestívne obrazné vyjadrenia vyplývajúce z politických pomerov aj ideologizácie (až do deväťdesiatych rokov 20. storočia).⁷⁹ Oproti tomu sa v prvých dvoch dekádach 21. storočia vyskytli popri ustálených názoroch aj také, ktoré sa odklonili od povedomia kresťanskej duchovnej tradície. Zo zreteľa sa vytratilo tzv. kontemplatívne čítanie protestantskej poézie a posilnilo akontextové objasňovanie významov (bez opory v konsenze literárnej kritiky či poetologických súvislostiach). Dôsledkom toho prevážila nielen istá miera nadinterpretácie, ale aj relativizácie duchovného aspektu.⁸⁰

76 GREŠO, Ján: *Nad hrobom*. In: ROLL, Dušan (ed.): Maša Haľamová. Nepokoj. Liptovský Mikuláš: Transcius, 1998, s. 65.

77 BIROŠIKOVÁ, Mária: *Maša Haľamová a jej transcendencia*. In: 8. študentská vedecká konferencia. Zborník plných príspevkov. Eds. Martin Ološtiak – Marek Chovanec. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013, s. 1051–1062.

78 Napr. Jozef Bžoch poprel názor o postromantizme v jej tvorbe (zastrel aj konfesijné zameranie), pričom argumentoval, že „v jej poňatí sa aj príroda stáva nedeliteľnou súčasťou človeka; má priam fyzický pocit zeme a toho, čo by sa dalo nazvať pripútanosťou na jedno miesto“. BŽOCH, Jozef: *Čistým srdcom*. Kultúrny život 13, 1958, č. 35, s. 10, 30. 8.

79 V archíve je uchovaný strojopisný koncept ideologicky zameranej štúdie: [autor nezistený]: *Haľamovej beletria* [strojopisná verzia s rkp. opr.], 8 s. Uložené v LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04.

80 V štúdii *Maša Haľamová a jej transcendencia* autorka uviedla: „[...] niektoré duchovné motívy v jej tvorbe sú len výrazom dobovej lexi-ky bez spirituálnej ambície či intencie.“ BIROŠIKOVÁ, Mária: *Maša Haľamová a jej transcendencia*. In: 8. študentská vedecká konferencia. Zborník plných príspevkov. Eds. M. Ološtiak – M. Chovanec. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013, s. 1051–1062.

Primárna literatúra

- HALAMOVÁ, Maša: *Dar. Básne Máši Haľamovej*. Bratislava: Veľká Morava VI., Literárny Odbor USB, 1928. 54 s.
- HALAMOVÁ, Maša: *Červený mak*. Praha: L. Mazáč, 1932. 49 s.
- HALAMOVÁ, Maša: *Smrť tvoju žijem*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1966. 80 s.

Literatúra

- am.: *K jednému debutu*. Slovenský denník 11, 1928, č. 271, s. 10, 25. 11.
- BARTKO, Michal: *Poézia prostoty. Esej o diele Maše Haľamovej*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1983. 137 s.
- BIROŠIKOVÁ, Mária: *Maša Haľamová a jej transcencie*. In: 8. študentská vedecká konferencia. Zborník plných príspevkov. Eds. Martin Ološtiak – Marek Chovanec. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2013, s. 1051–1062.
- BLAHOVÁ, Anna: *Polné kvety Maše Haľamovej*. In: HALAMOVÁ, Maša: *Vyznania*. Bratislava: Slovenský spisovateľ 1988, s. 66–70.
- BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Žena ako autorka – žena ako téma v slovenskej poézii od šesťdesiatych rokov po súčasnosť*. In: *Studia Academica Slovaca* 29. Prednášky XXXVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2000, s. 19–52.
- BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Slovenské poetky 1895–1945 v mozaike interpretácií*. In: *Studia Academica Slovaca* 30. Prednášky XXXVII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 328–344.
- BOKNÍKOVÁ, Andrea: *K autoštylizáciám slovenských poetiek 20. storočia*. In: *Studia Academica Slovaca* 39. Prednášky XLVI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2010, s. 17–39.
- BOKNÍKOVÁ, Andrea: *Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia*. In: *Potopené duše. Z tvorby slovenských poetiek v prvej polovici 20. storočia* zostavila Andrea Bokníková. Čítanka. Bratislava: Aspekt 2017, s. 15–54.
- BOR, E., Ján: *O poézii Maši Haľamovej*. Elán 12, 1932, č. 6, s. 3.
- BRTÁŇ, Rudo: *Kytica zo spomienok uvitá. K životnému jubileu národnej umelkyňi Maši Haľamovej*. Večerník 28, 1983, č. 163, s. 7, 19. 8.
- BŽOCH, Jozef: *Čistým srdcom*. Kultúrny život 13, 1958, č. 35, s. 10, 30. 8.
- BŽOCH, Jozef: *Podoby slovenskej poézie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1961, s. 168.
- ČÚZY, Ladislav: *Maša Haľamová*. In: *Panoráma slovenskej literatúry II. (Literárne dejiny od realizmu po rok 1945)*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2005, s. 101–102.
- DVOŘÁK, J.: *Listy z Bratislavy: Dva lyrické debuty*. Literární noviny 2, 1928, č. 38, s. 5, 29. 11.
- GÁFRIK, Michal: *Nové vydanie Haľamovej básní*. Kultúrny život 10, 1955, č. 18, s. 4, 30. 4.
- GAVURA, Ján: *Libreto ako náčrt dejín – Štefan Drug a expozícia Literatúra medzi dvoma vojnami (1968)*. Slovenská literatúra 64, 2017, č. 5, s. 359–367.
- GREŠO, Ján: *Nad hrobom*. In: ROLL, Dušan (ed.): *Maša Haľamová*. Nepokoj. Liptovský Mikuláš: Transcius, 1998. 72 s.

- HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: *Láska s emblémom červeného maku (O duchovnosti v zbierke M. Haľamovej Smrť tvoju žijem)*. Slovenská literatúra 64, 2017, č. 4, s. 284–307.
- HARPÁŇ, Michal: *Maša Haľamová*. In: Dejiny slovenskej literatúry II. Zost. Imrich Sedlák a kol. Martin: Matica slovenská, 2009, s. 123–124.
- CHAROUS, Emil: *Slovenská literatúra po prvej svetovej válce*. In: BLAJER, Zdeněk – CHAROUS, Emil: *Přehledné dějiny literatury. Dějiny literatury české a slovenské s přehledem vývojových tendencí světové literatury od první světové války do r. 1945*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 163–218.
- (Jdv.): *Kúzelná kniha*. Slovenský denník 11, 1928, č. 268, s. 4, 22. 11.
- KOLLÁROVÁ, Eva – KOLLÁR, Ján: *U Straussovcov o poézii*. Videodokument na CD. 1998.
- SOZA BIEM: XW 0009-2-831. In: HALAMOVI, Maša: *Ja som tú poéziu žila*. Edícia Knihy na počúvanie, zv. 3. Banská Bystrica: PRO, 2008. 48 s.
- KORMÚTH, Dezider: *Slovník slovenských pseudonymov 1919–1944*. Martin: Matica slovenská 1974. 600 s.
- KOSTOLNÝ, Andrej: *Maša Haľamová: Dar*. Slovenské pohľady 44, 1928, č. 12, s. 826–828.
- MRÁZ, Andrej: *Básnický dar*. Vianoce Slovenského denníka 11, 1928, s. 4.
- NOVÁK, Jan V. – NOVÁK, Arne: *Přehledné Dějiny literatury české*. Brno: Atlantis, 1995, 5. vyd. (reprint 4. vyd. Olomouc: R. Promberger, 1936–1939). 1808 s.
- OKÁLI, Daňo: *Nová poézia Maše Haľamovej*. Pravda 47, 1966, č. 114, s. 2, 28. 4.
- ONDREJKOVÁ, Anna: *Doslov*. In: HALAMOVI, Maša: *Smrť tvoju žijem*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982, s. 69–71.
- PIŠŮT, Milan: *Slovenská lyrika po Kraskovi*. In: Slovenská prítomnosť literárna a umelecká. Praha: L. Mazáč, 1931, s. 27–151.
- PIŠŮT, Milan: *Lyrický triptych Maše Haľamovej*. Slovenské pohľady 94, 1978, č. 8, s. 4–9.
- (rbr.): *Maša Haľamová: Červený mak*. Slovenské pohľady 43, 1932, č. 9, s. 591–592.
- RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HALAMOVI, Maša: *Dar*. 2. vydanie. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964, s. 143–159.
- RÚFUS, Milan: *Doslov*. In: HALAMOVI, Maša: *Dar*. Vybrané básne. 7. vydanie. Bratislava: Tatran, 1981, s. 215–230.
- ŠIMULČÍKOVÁ, Jana: *Stretnutie s národnou umelkyňou: Pevne v rodnej pôde*. Nedefná pravda 16, 1983, č. 19, s. 6, 13. 5.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Poézia ako dar srdca, ktoré bolo (kedysi) ľuďom nepotrebné*. In: ŠMATLÁK, Stanislav: *Dve storočia slovenskej lyriky*. Bratislava: Tatran, 1979, s. 339–349.
- ŠTEVČEK, Pavol: *Jubileum Maše Haľamovej*. Nové knihy, 1988, č. 35, 1988, s. 1, 24. 8.
- TOMČÍK, Miloš: *Doslov*. In: Maša Haľamová: *Básne*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1955, s. 88–91.
- TOMČÍK, Miloš: *Trvalé poslanstvo poézie*. Nové slovo 15, 1973, č. 35, s.11, 30. 8.
- TOMČÍK, Miloš: *Básnické retrospektívy*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1974. 331 s.
- TOMČÍK, Miloš: *Nad dielom národnej umelkyne Maše Haľamovej. Nepokoj prostej poézie*. Nové slovo 30, 1988, č. 34, s. 6.
- VOTRUBA, František: *Maša Haľamová: „Dar“*. In: *Vybrané spisy II. O literatúre (1919–1953)*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955, s. 126–128.

VRÁBLOVÁ, Timotea: *Od štýlu „vznávania“ k štýlu „osobnej zbožnosti“ (K vývoju poetickej obraznosti v slovenskej protestantskej hymnografii 16. – 18. storočia)*. In: BRTÁŇOVÁ, Erika (ed.): *Literárnohistorické kolokvium*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2017, s. 89–109.

Archívne dokumenty

- LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04. [autor nezistený]: *Haľamovej beletria* [strojopisná verzia s rukopisnými opravami], 8 s.
- LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04. BRTÁŇ, Rudo: *Mášenka Haľamová jubiluje* [strojopisný článok, 1968].
- LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04. Korešpondencia R. Brtáňa M. Haľamovej z 28. 8. 1983 [strojopis].
- LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04. Korešpondencia M. Figuli M. Haľamovej z 22. 7. 1955 [rukopis].
- LA SNK v Martine, fond Stanislav Mečiar, sign. 164 Y 24. MEČIAR, Stanislav: *Maša Haľamová: Červený mak* [rukopis].
- LA SNK v Martine, fond Maša Haľamová, príř. č. 3476/04. R. B.: *Máša Haľamová jubiluje. Zdravica slovenskej poetke* [výstrižok z tlače, zdroj neidentifikovaný].

Internetové zdroje

- HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: *Duchovný rozmer v lyrike Maše Haľamovej (Básnická zbierka Dar)/Spiritual Dimension in the Poetry of Maša Haľamová (A Collection of Poetry Dar)* In: *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education* 4, 2016, č. 1 (13), s. 131–175/pp. 89–130. Dostupné na: ISSN: (religious-and-sacred-poetry.info).
- HAJDUČEKOVÁ, Ivica – BÓNOVÁ, Iveta: *Duchovný rozmer v lyrike Maše Haľamovej (Básnická zbierka Červený mak)/Spiritual Dimension in the Poetry of Maša Haľamová (A Collection of Poetry Červený mak)* In: *Religious and Sacred Poetry: An International Quarterly of Religion, Culture and Education* 4, 2016, č. 2 (14), s. 111–136/pp. 83–110. Dostupné na: ISSN: (religious-and-sacred-poetry.info).
- ŠALDA, František, Xaver: *Antologie z mladých básniků slovenských*. In: Šaldův zápisník (online). Praha: Otto Girgal, 1933–1934, 6 (1), s. 365–372 [cit. 31. 5. 2021]. Dostupné na: <https://ndk.cz/uuid/uuid:6ec43df0-d278-11e3-94ef-5ef3fc9ae867>

doc. PaedDr. Ivica Hajdučeková, PhD.

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie
Filozofická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Moyzesova 9, 040 11 Košice, Slovensko
ivica.hajducekova@upjs.sk



This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.
